

JAN RITSEMA EN 'T BARRE LAND VINDEN 'HAMLET' EEN 'FANTASTISCH ESSAY OVER SCHIJN EN ZIJN'

'Hamlet is lang gemaltraiteerd geweest'

Na de met de Grote Theaterfestivalprijs bekroonde *Hamlet* (1997) van De Trust werd het als overmoed beschouwd toen Het Nationale Toneel amper één seizoen later met zijn versie kwam aanzetten. Nu nog lijkt het Nederlandse toneel niet van *Hamlet* verzadigd. Regisseur Jan Ritsema (55) en het Utrechtse theatercollectief 't Barre Land zijn de volgenden om hun tanden in het meest besproken stuk uit de toneelgeschiedenis te zetten. Het Brusselse Kaaitheater nodigde hen daartoe uit.

Brussel / Van onze medewerker
Peter Anthonissen

Niet dat Jan Ritsema en 't Barre Land zich door de opvoerings-traditie hebben laten afschrikken, wel integendeel. "Hamlet is een eeuw lang gemaltraiteerd geweest", zegt Ritsema. "Het beeld dat van hem opgehangen wordt, is dat van 'de twijfelende prins', die geen beslissingen kan nemen en een al te vileine hofhouding om zich heen heeft. Daar heb ik niets mee. *Hamlet* op een oppervlakkige psychologische manier zogenaamd au sérieux nemen is een aanfluiting van Shakespeares intelligente betoog. Psychologie is sinds Freud een aardig gereedschap geweest om ons zicht op ons handelen te geven, maar terzelfder tijd is het een verstikkende manier om naar jezelf en de wereld te kijken. Doorheen de jaren heeft men *Hamlet* met een hoop sentimentaliteit overladen terwijl het een lucide stuk is, met lucide personages, die wij op een lucide manier hopen te spelen."

THEATER

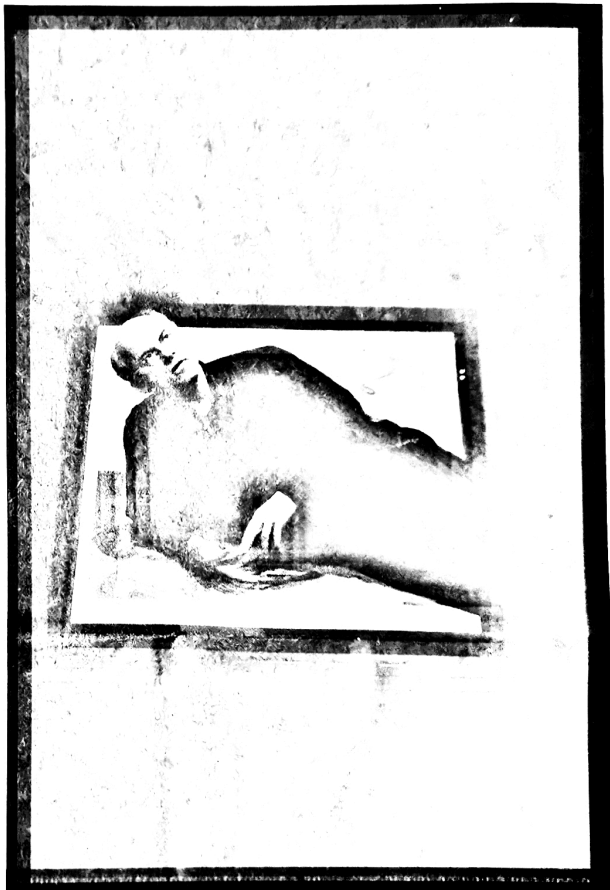
Ritsema leerde 't Barre Land van nabij kennen in 1998, toen beiden deelnamen aan een panel over acteren tijdens Het Theaterfestival in Amsterdam. Als regisseur verkiest Ritsema onafhankelijke, denkende toneelspelers. Bij 't Barre Land vindt hij er daar zeven van: "Ik heb het nog niet eerder meegemaakt dat de hele club waarmee ik werkte, snapte waarover ik het had. Een succesvol collectief was een van onze dromen in de jaren zestig, maar het bleek moeilijker dan we dachten. Mijn ideaal van samenwerking is dat de afzonderlijke delen optimaal zichzelf kunnen zijn, maar dat het verband toch sterker is dan de som van die afzonderlijke delen. Ik heb de indruk dat dat bij 't Barre Land heel goed werkt. Je afhankelijk maken van de regisseur is een erg makkelijke strategie voor een

acteur. Bij 't Barre Land kunnen ze zich dat niet zo goed permitteren, omdat ze zelf de hele tijd meegedacht hebben en dus medeplichtig zijn aan de richting die we met *Hamlet* opgaan. We zijn allemaal de vader en de moeder van dit ding."

Ritsema noemt *Hamlet* een "fantastisch essay over waarheid en waarnemen, over schijn en zijn". De gangbare interpretatie van Shakespeares stuk luidt dat Hamlet probeert te bewijzen dat koning Claudius, zijn oom, zijn vader vermoord heeft. Ritsema gaat hier niet mee akkoord: "Hamlet wil de waarheid helemaal niet achterhalen, want hij gebruikt er inadequate middelen voor. Een geest moet het bewijs leveren voor waar hij zelf aan twijfelt: dat is toch totaal grappig van Shakespeare (*lacht*)? In onze ogen heeft Shakespeare in elke scène een gestalte van de schijn beschreven. Hij gaat uit van de opvatting dat er geen waarheid is, dat het niet verstandig is achter grootheden als waarheid en eerlijkheid en oprechtheid en echtheid

aan te gaan. Als je een waarheid denkt gevonden te hebben, kun je die slechts te vuur en te zwaard verdedigen, want er zijn geen argumenten voor. Waarheden leiden tot oorlog en verhinderen het denken. Tegen het einde stopt Hamlet de halfslachtige pogingen om achter de waarheid te komen, hij is dan bereid om het leven met open vizier tegemoet te treden. Dan staakt hij het spel van list en bedrog, dat hijzelf en iedereen rond hem speelt."

Zo weerspiegelde Shakespeare in zekere zin de enorme veranderingen die zijn tijd kenmerkten, aldus Ritsema: "Copernicus had ontdekt dat de aarde om de zon, en niet de zon om de aarde draait, de steden en de handel kwamen op, enzovoort. Oude waarheden golden niet meer, waardoor men niet meer wist waar men stond." Ritsema legt het verband met de kwantummechanica, waaraan hij

Jan Ritsema: 'Theater moet zo fris en zo live mogelijk zijn en niet van tevoren ingeblikt. Elke keer probeer ik het toneelspele opnieuw uit te vinden.'

(Foto Transit)

zelf nogal gehecht is: "Vele dingen zijn waarschijnlijk, maar niets is zeker. Ik wil dat de nieuwsgierigheid naar het andere een drijfveer is in plaats van zogenaamde opvattingen of zekerheden. Dat wil niet zeggen dat je geen opvattingen mag hebben, maar laat hen nooit langer duren dan het moment waarop ze gezegd zijn. Weet dat ze geen grote reikwijdte hebben, probeer hen aan de kaak te stellen en hun andere kant te zien." Is dat iets wat Shakespeare kan? "Zeker. Daarom kon hij ook zulke fantastische toneel-

stukken schrijven. Hij is echt in staat om de optieken en de strategieën van verschillende personen van alle kanten te bekijken en recht te doen. In onze opvatting zitten er geen domme mensen in *Hamlet*. Ook Polonius, Rosencrantz en Guildenstern niet. Shakespeare heeft hen allemaal slimme en eloquente redeneringen in de mond gelegd."

Ritsema staat erom bekend dat hij het scepticisme ook in het acteren doortrekt. Zijn vorige projecten bij het Kaaitheater, *April S.a.i.d.* (1999) en *Verwantschappen*

(2000), waren geen *pur sang*-theatervoorstellingen, maar a-theatrale oefeningen in 'denken in het openbaar': "Dat parcours ligt me zeer nauw aan het hart. Ik vind dat ik daar bezig ben met de fundamenteën van het theater: nagaan of we niet zijn allen op eenzelfde plek bij elkaar kunnen zitten en elkaar de hand kunnen schudden, zodat de machtsverhouding uit kunstbeleving verdwijnt. Een deel van de principes die ik daar heb gehanteerd, blijft ook in deze *Hamlet* overeind. Ik wil dat theater zo fris en zo live mogelijk is, en niet van tevoren ingeblikt. Elke keer probeer ik het toneelspele opnieuw uit te vinden. Zonder psychologie heb je geen karakters, maar wel de tekst. Ik vind altijd dat de schrijver al veel gedaan heeft. Wij hoeven geen extra kleuring te geven aan de tekst. 'Plaatsvervangend spelen' noemen we dat. Een

'Hamlet wil de waarheid helemaal niet achterhalen, want hij gebruikt er inadequate middelen voor'

acteur speelt niet in eerste instantie een rol, zijn interpretatie van het karakter Hamlet; hij speelt zichzelf, en leent daarbij de woorden van Hamlet. Dat betekent niet dat het neutraal of saai is. Hij zegt het met de dynamiek die achter die woorden zit, en dat is iets anders dan kleuring."

Gaat Ritsema verwijzingen naar vroegere *Hamlet*-ensceneringen of -verfilmingen dan bewust uit de weg? Nee, zo blijkt: "Ik zal aan een acteur nooit vragen op een bepaalde manier op te komen. Zo komen er misschien citaten van andere voorstellingen in. Bij Gerardjan Rijnders (*Publiektheater*, 1986, *nvdv*) kwamen Claudius en zijn gevolg in het eerste bedrijf van achteren op. Theo Boermans (*De Trust*, 1997, *nvdv*) heeft dat overgedaan. Het kan zijn dat wij die scène ook op die manier beginnen. Maar eigenlijk is dat toekomstig. Wat de acteurs doen, interesseert me niet. Daarom ben ik een heel slecht regisseur (*lacht*)."

Jan Ritsema en 't Barre Land met *Hamlet*, premiërevrees van woensdag 17 tot en met zaterdag 20 januari, telkens om 20.30 uur, in Kaaitheater-Luna, Saint-Helvetessquare 20, 1000 Brussel (tel. 02/201.59.59). Op tournee tot en met 4 mei (www.barreland.nl of kaaitheater.org.be).